

Petr Kratochvíl:

TEORIE EVROPSKÉ INTEGRACE

Praha: Portál, 2008. 219 stran.

Již několik desetiletí se mezi akademickými disciplínami formují vedle politologie a mezinárodních vztahů také tzv. teritoriální či areálová studia. Teritoriální studia vznikala v souvislosti se snahou zkoumat určitá specifika konkrétní oblasti, a to v celé komplexní šíři. Teritoriální studia tak zahrnují studium historie dané oblasti, kulturních a sociálních vztahů, pozice daného regionu v mezinárodním systému, politické systémy daného teritoria apod. Ve své podstatě tak teritoriální studia zahrnují nejen politologii a mezinárodní vztahy, ale i další disciplíny, které umožňují analyzovat, zkoumat a porozumět vztahům, společností a historii konkrétního regionu. Jedněmi z areálových studií jsou i evropská studia. Ta se ve světové a evropské vědě začala rozvíjet po druhé světové válce v souvislosti se snahou zkoumat evropský integrační proces. Evropská studia zaujímají mezi areálovými studii specifické místo, protože region a společnosti, které zkoumají, se po druhé světové válce výrazně proměnily. Jak bylo naznačeno výše, evropská studia zkoumají primárně evropský prostor, v němž po druhé světové válce začal probíhat integrační proces, který se po roce 1993 transformoval do specifického organizačního útvaru – Evropské unie. Od vzniku Evropského společenství uhlí a oceli, Euratomu a Evropského hospodářského společenství v 50. letech 20. století se však členská základna, resp. počet účastníků evropského integračního procesu, zásadně rozšířila. Zatímco v 50. letech 20. století participovalo na evropském integračním procesu šest zemí, dnes je členem EU 27 zemí. Areál a počet společností, které zkoumají evropská studia, se tak za posledních šedesát let více než

zečtyřnásobily. Díky dynamickému a specifickému procesu evropské integrace patří dnes evropská studia k nejdynamičtějším teritoriálním studiím, včetně velice specifických předmětů studia, které souvisejí se sui generis integračním procesem, který probíhá v Evropské unii, resp. jehož je Evropská unie výsledkem.

Evropská studia se po roce 1989 začala rozvíjet i v českém akademickém prostředí, byť v první fázi nikoliv jako samostatná teritoriální studia, ale jako součást politologie a mezinárodních vztahů. Postupně však na českých univerzitách začaly vznikat samostatné obory evropských studií a část českých badatelů (např. Markéta Pitrová, Běla Plechanovová, Lenka Rovná, Ivo Šlosarčík) se zaměřila právě na výzkum evropského integračního procesu, resp. výzkumných otázek, kterým se evropská studia věnují v evropském a světovém kontextu. Rozvoj evropských studií v českém akademickém prostředí umožnil i vznik několika publikací z tohoto oboru. Jednou z nejnovějších prací doplňujících portfolio odborných textů z oblasti evropských studií v České republice je i nová publikace Petra Kratochvíla „Teorie evropské integrace“. Jak poznamenává autor, jedním z důvodů, proč kniha vznikla, bylo „zaostávání evropských studií v českém prostředí za příbuznými disciplínami“, a to že v českém prostředí dosud nevznikla publikace, která by pojednávala o teoretických aspektech evropských studií (s. 12). Cílem knihy Petra Kratochvíla tak bylo „jednak ... stručně a přehledně shrnout základní teoretické perspektivy disciplíny, jednak nabídnout studentům učební materiál, který by byl využitelný jak v kurzech teorií evropské integrace, tak při studiu obecnější problematiky evropských studií“ (s. 12).

Kratochvílovou ambicí tak nebylo vytvořit původní vědecké dílo, ale dobrou učebnici, která by umožnila českým studentům proniknout do složitého komplexu teorií evropské integrace.

Kratochvíl si vymezil nelehký úkol, neboť chce-li představit teorie evropské integrace, musí je zasadit do širšího rámce teorií mezinárodních vztahů jako takových, přičemž nejnovější teorie evropské integrace pak čerpají i z politologie, filozofie vědy, politické filozofie či sociologie (srovnej tabulku, kterou uvádí Kratochvíl na s. 33), což na autora i čtenáře klade další nároky, a to vysvětlit, resp. porozumět teoriím vycházejícím z politické vědy, sociologie či politické filozofie.

Samotný text knihy autor rozdělil do čtrnácti kapitol. První tři kapitoly lze považovat za úvodní, neboť vytvářejí základní rámec porozumění dalšímu teoretickému výkladu. Právě druhou kapitolu z této úvodní části považují za jednu z nejkvalitnějších částí knihy. Autor zde vysvětluje, co to je teorie, jaké funkce mohou plnit, co to jsou teorie integrace, resp. evropské integrace, a jak se teorie (evropské) integrace vyvíjely (s. 17–34). Kratochvíl nezapomíná ani na obecnější analýzu studia integračních teorií jako takových. Píše, že bádání o (evropské) integraci lze rozdělit do čtyř etap, a to podle toho, jaké výzkumné otázky v akademické sféře nejvíce rezonovaly a jak na ně většina odborníků odpovídala (s. 28). Podle Kratochvíla je prosté dělení integračních teorií na nadnárodní a mezivládní překonáno, neboť toto dělení nám neumožňuje pracovat s větším množstvím aktérů (s. 31). Dichotomie mezivládní-nadnárodní nám např. neumožňuje klasifikovat model víceúrovňového vládnutí nebo integrační model liberálního mezivládního přístupu, které předpokládají, že do integračního procesu zasahují, resp. jsou zapojeni sociální aktéři z různých úrovní. Kratochvíl uvádí další dvě možnosti klasifikace teorií evropské integrace – dělí teorie 1. podle rozsahu a 2. podle disciplíny, v níž se daná teorie zrodila. Autor sám se přiklání k dělení teorií evropské integrace podle rozsahu, tj. dělí teorie podle toho, zda se snaží „postihnout celek integračního procesu a vysvětlit

všechny relevantní problémy s ním spojené, anebo zda se zaměřují na dílčí aspekt nebo na jeho určitou fázi apod.“ (s. 31).

Na tři úvodní kapitoly navazuje dalších jedenáct kapitol, v nichž Petr Kratochvíl představuje jednotlivé teorie evropské integrace, případně teorie mezinárodních vztahů a politologické teorie, které se významně věnují evropskému integračnímu procesu. Za teorie, které lze označit jako teorie integrace či evropské integrace, Kratochvíl považuje např. federalismus (kapitola 4), funkcionalismus (kapitola 6) a neofunkcionalismus (kapitola 7). Mezi teoriemi, které čerpají z politologie a současně se významně věnují evropskému integračnímu procesu, uvádí např. teorii víceúrovňového vládnutí a teorii politických sítí. Další skupinu teorií, kterým je věnována pozornost, pak tvoří teorie mezinárodních vztahů, které nějakým způsobem analyzují a studují evropský integrační proces, byť integrační procesy nejsou jejich hlavním výzkumným úkolem. Mezi tyto teorie patří podle Kratochvíla např. realismus (kapitola 8), marxismus (kapitola 9) a sociální konstruktivismus (kapitola 13). Být Kratochvíl v knize představuje velmi různorodé teorie a teoretické modely, podařilo se mu uchopit materii srozumitelně. Autor navíc svou srozumitelnou analýzou zpřístupňuje českému studentovi některé důležité a současně obtížné primární texty. Takovým příkladem je shrnutí textu Philippe Schmitterové „A Revised Theory of European Integration“ z roku 1971. Schmitterová ve svém textu reaguje na krizi neofunkcionalismu a evropského integračního procesu a snaží se teoreticky uchopit a popsat např. proces tzv. odlévání (spill-back) či rozlévání (spillaround) (s. 92–93). Škoda jen, že Kratochvíl např. právě u textu Schmitterové používá pouze anglické termíny. Bez původního textu lze bohužel jen obtížně porozumět, co měla Schmitterová na mysli, když hovořila o „muddle about“ či „encapsulate“ (s. 93). Takové „omyly“ jsou však v recenzované publikaci jen výjimkou.

Pochopení textu dále usnadňuje chronologický přístup a stejná struktura jednotlivých kapitol. Za velmi přínosné lze považovat, že v závěru každé kapitoly seznamuje čtenáře se slabinami konkrétní teorie evropské integrace a s kritikou, která vůči té které teorii či teoretickému modelu směřuje. Jednotlivé kapitoly jsou také doplněny kontrolními otázkami a úkoly, což vzhledem k tomu, že se jedná o učební text, mimořádně vítám.

Jak jsem zmínila již v úvodu, Kratochvíl si vymezil nelehký úkol, a to srozumitelně a na relativně malém prostoru seznámit čtenáře s teoriemi evropské integrace. To ho nakonec v některých kapitolách přivedlo do úzkých. Vysvětlit na méně než dvaceti stranách textu podstatu sociálního konstruktivismu či postmodernismu a ještě představit, jak sociální konstruktivismus, resp. postmodernismus studuje evropský integrační proces, je téměř nemožné. Některé kapitoly (např. kapitola věnující se politologickým přístupům, či právě kapitola o sociálním konstruktivismu) se tak stávají stručným přehledem bez možnosti hlubšího náhledu, což je obrovská škoda, neboť z textu knihy je patrné, že Kratochvíl tématu dobře rozumí a výborně se orientuje v literatuře evropských studií i teorií mezinárodních vztahů. Je však otázkou, jak dalece je stručnost jednotlivých kapitol způsobena rozhodnutím autora, snahou, aby jednotlivé kapitoly byly svým rozsahem vyvážené, a jak dalece se na takové struktúře knihy podílel vydavatel, který knihu jednoznačně zařadil mezi učebnice.

Závěrem lze říci, že publikace „Teorie evropské integrace“ Petra Kratochvíla je zajímavou knihou, která je mimořádně vhodná pro studium i výuku teorií integrace i teorií mezinárodních vztahů, je však třeba, aby čtenář měl základní průpravu v oblasti teorií mezinárodních vztahů a učitel pak chápal Kratochvílův text jako základ, který je potřeba rozvíjet a rozšiřovat.

*Šárka Waisová
Filozofická fakulta ZČU v Plzni*

Emil Souleimanov (ed.):

**POLITICKÝ ISLÁM.
SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ**

Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 335 stran.

Dva roky stará kniha Politický islám představuje na poli české politologie první ucelenější pokus zachytit problematiku islamismu (nepočítáme-li filozoficky laděný Západ a islamismus od Pavla Barši), a již z tohoto důvodu si zaslouhuje pozornost. Řada čtenářů se zájmem o politický islám zřejmě bude znát jméno editora, jelikož Emil Souleimanov publikoval celou řadu prací (nejen v domácích časopisech), které se přímo či nepřímo islamismem zabývají. Kniha je členěna na 2 hlavní části: Teoretický úvod a Případové studie. Recenze se zaměří zejména na teoretickou část, poněvadž na jejích bedrech leží průkopnický přínos publikace (případových studií islamistických myšlenkových proudů, hnutí, organizací nebo států z per českých odborníků existuje již celá řada).

Než přejdeme k jednotlivým příspěvkům a posléze k zhodnocení knihy jako celku, zmiňme otázku transkripce a překladu z arabštiny. Každý český text čelí problému neexistence jednoho autoritativního způsobu transkripce z této řeči. Recenzovaná kniha volí pro akademický text vhodnější způsob, který je preciznější a k arabštině vnímavější. Nedostatkem je však nesjednocený přepis totožných názvů nebo jmen v příspěvcích různých autorů. V textu se tak objevuje Rašid Ridá i Rašid ar-Ridá (s. 24, resp. s. 46), Muhammad °Abdo i Muhammad °Abduh (s. 19, resp. s. 79), velájat-e fakíh a velájat-e faqíh (s. 41, resp. s. 131), hanafijský madhab a hanefijský mezheb (s. 43, resp. s. 239), Sajjid Qutb a Saíd Qutb (s. 27, resp. s. 251) a řada dalších nesrovnalostí. Jinak je formální stránka publikace v pořádku a recenze se dále zaměří na obsah.

První stať teoretického úvodu, nazvanou Typologie islámského myšlení ve 20. století, napsala Iveta Kouřilová. Typologie pracuje se 4 proudy islámského myšlení: sekularismem, islámským modernismem, islamismem a (neo)tradicionalismem. Zařazení statí na začátek je dobrým editorským krokem, pro pochopení vývoje politického islámu do jeho dnešních podob je orientace v novodobém islámském myšlení užitečná. V tomto ohledu stať svou úlohu plní velmi dobře, byť pro svého nejdůležitějšího čtenáře – člověka idejí moderních islámských myslitelů spíše neznalého – bude patrně představovat těžké čtení. Typologie totiž postrádá nezbytnou sevřenost. Je však třeba říci, že to je způsobeno především komplikovaností problematiky samotné. Dozvíme-li se u každého typu jména několika jeho zástupců, vzápětí se také dozvíme nemálo aspektů jejich myšlení, které je řadí spíše do typu jiného. Nejviditelněji tento problém zosobňuje Rúholláh Chomejní, jehož islámská revoluce v Íránu je v příspěvku označena za nejvýznamnější vítězství islamismu (s. 25). Jako islamista by se měl snažit hledat na otázky modernity odpověď spíše v islámu, tzn. hledat autentické islámské řešení (dle v příspěvku zmíněné teze Louise Brennera „islamizovat modernitu“, s. 28), než hledat u moderních konceptů jejich islámské kořeny, jako tomu činí islámští modernisté (ti chtějí, opět řečeno s Brennerem, „modernizovat islám“, s. 28). Jak dobře ukazuje příspěvek Cyrila Bumbálka o Íránu (viz dále), propůjčuje si však Chomejní ve stejné intenzitě z obou proudů myšlení.

V druhé stati teoretické části – Koncepce státu v islámu a kritika islamistických postojů – se Jaroslav Bureš zabývá islámskou teorií státu, tedy konkrétní a zásadní otázkou islamistické ideologie, s níž však mají sami islamisté velké problémy, a řada autorů vidí v neschopnosti sdělit promyšlenou a koherentní představu o fungování vytoženého islamistického státu jako příčinu jejich neúspěchu (např. Roy 1994, Salam a de Waal

2004). Autor tento moment zmiňuje (s. 42 a 44), když srovnává vyprázdněnou sunnitskou a propracovanou Chomejního šíitskou doktrínu (byť problém jejího „islamistického“ charakteru byl již zmíněn). Příspěvek pokrývá všechny důležité státoprávní a další související otázky, čemuž napovídají názvy podkapitol: Islámské koncepce státu, Demokracie a islám, Islámské právo šaría jako základ islámského legislativního systému, Svrchovanost Boha a lidu, Oddělení státu od náboženství, Islámská „občanská“ společnost, Ekonomické a sociální rozměry islámského státu, Krize národního státu v období globalizace. Trochu na škodu Burešovy kvalitní statí je, že podrobný výklad zmíněných otázek není více v souladu s předchozím příspěvkem Ivety Kouřilové: autor se samozřejmě nemohl vyhnout odkazům na obecnější typy islámského učení, zde však ne vždy používá stejné pojmy (např. islámští reformisté v situaci, kdy by Kouřilová použila islámští modernisté, s. 54; dále zmiňuje pro čtenáře nové pojmy neoislamismus a pokrokový tradicionalismus, jejichž vztah k pojmům načrtnutým Kouřilovou – islamismus, neo/tradicionalismus – je nejasný, s. 48).

Třetí příspěvek teoretického úvodu se jmenuje Co je to salfijský islám? a napsal jej Pavel Ťupek. Text nejenže dokazuje erudici autora (což v zásadě platí pro všechny statí ve sborníku!), ale také ne zcela běžný talent podat náročnou problematiku výstižně a přitom velmi elegantní a čtivou formou. Autor v úvodu zmiňuje, že se zaměří na věroučné otázky salafije (s. 62), zároveň však velmi dobře popisuje historický vývoj hnutí. Pro čtenáře knihy Politický islám však může být problémem pochopit, jakou salafiju (salafismus) Pavel Ťupek popisuje. Salafismus je v textech o islamismu velmi často se objevujícím pojmem, avšak zřídka kdy je používán v Ťupkově významu. Autor se částečně dotýká problému ve chvíli, kdy dochází ve výkladu k Muslimskému bratrstvu a píše, že jeho zakladatel al-Banná byl ovlivněn dvo-

jící reformistů Abduhem a Ridá, kteří sami „byli ovlivněni salafijí či wahhábismem a jejich učení vešlo do orientalistiky rovněž [!] jako salafija“ (s. 79). To, že pro akademický a veřejný diskurs zabývající se islamismem je však mnohem důležitější reformistická salafija (a tedy i tento význam pojmu salafismus), nikoli starší a obsáhlejší proud, jehož se primárně týká příspěvek, v textu není dostatečně zmíněno. (K salafismu odvozuji címu se od děl Abduha, al-Afgháního a Ridá viz např. Mandaville 2007: 245–249, Stanley 2005, Esposito 2003.)

Bronislav Ostránský se v dalším teoretickém příspěvku zabývá súfismem (islámskou mystikou) a ve srovnání s Āupkovým příspěvkem dvojnásob platí, že čtenář se dozví velmi o (jednom proudu) islámu, málo o islamismu. Student projevů z islámu čerpajících ideologií věroučné otázky súfismu příliš znát nepotřebuje – dokladem čehož je i skutečnost, že Ostránského text se (na rozdíl od Āupkova) „materiálními“ projevy tohoto proudu islámu v současnosti a nedávné minulosti vůbec nezabývá.

V posledním příspěvku teoretické části se Cyril Bumbálek zabývá Íránem. Stať na omezeném prostoru říká velmi mnoho: představí politickou teorii šiítského islámu, stručně podá historii země od nástupu dynastie Safijovců v 16. století, popíše islámskou revoluci, v neposlední řadě podrobně rozebere Chomejního koncepci velájat-e faqíh a z ní vyplývající formální strukturu íránského politického systému (nedostává se tak pouze na v systému nezanedbatelnou úlohu revolučních gard). Čtenář se proto může velmi rychle osvobodit od médií vytrvale opakovaných mylných obrazů z této země (za všechny zmiňme přeceňovanou úlohu funkce prezidenta ve vnitřní politice). Nabízí se však otázka, jestli by svým charakterem nespadal příspěvek spíše do druhé části, mezi případové studie.

O všech případových studiích v druhé části sborníku je možné říci, že pokrývají ak-

tuální problémy spojené s fenoménem islamismu. Výčet témat případových studií pak vypadá takto: egyptské Muslimské bratrstvo (Nataša Kubíková), palestinský Hamás (Marek Čejka), panislamistický Hizb-at-Tahrír (Ondřej Ditrych), role islamismu v čečenském konfliktu (editor sborníku Emil Souleimanov), islám na Balkáně (Štěpán Macháček), projevy islamismu v Alžírsku od získání nezávislosti (Zdeněk Beránek) a v současné Saúdské Arábii (Ondřej Beránek), život muslimů v dnešním Španělsku (Jana Břeská) a činnost islamistů v USA (Simona Hlaváčová). Čtenář knihy si na základě těchto statí může udělat obrázek o tom, jak různě se islamismus projevuje v politice.

Nabízí se však otázka, dozví-li se čtenář odpověď na otázky typu „co je islamismus?“ nebo „kdy a proč se objevil?“ Pokud bychom nechtěli každého odkázat na jeho schopnost dedukce, musel by sborník nabídnout v teoretické části odpovědi na zmíněné otázky. V nejobecnější rovině bývá islamismus v odborné literatuře charakterizován jako reakce na modernitu a zároveň její dítě, jelikož některé charakteristiky dělají z islamismu neodmyslitelně moderní fenomén. S konceptem modernity pracuje v příspěvku o typologii islámského myšlení Iveta Kouřilová, avšak její definici podává až v poznámce v samém závěru příspěvku (hovoří o používání moderních technologií a komunikačních prostředků, moderních formách organizace, moderní terminologii a příslušnosti k nějaké ideologii; s. 32). Nikoli náhodou v druhém teoreticky nejrelevantnějším příspěvku zmiňuje implicitně Jaroslav Bureš některé aspekty modernity (sekularismus, národní stát, změnu sociálních mikrostruktur; s. 39–40) a poté pokračuje s dalšími: zmiňuje vědeckotechnický modernismus a dále modernismus kulturní, u něž pouze zmiňuje, že jeho součástí „je politická kultura pluralismu, lidská práva a liberální tolerance“ (s. 40).

Přes tyto náznaky v knize s přímočarým názvem Politický islám však bohužel nenajdeme příspěvek, který by nahlédl intelektuální

a materiální projevy islamismu z vyšší perspektivy a zasadil je do kontextu sociálních a politických změn ve světě v posledních 250 letech. Podíváme-li se do dvoustránkového úvodu publikace, popisuje Souleimanov sborník jako pokus vystihnout různost i podobnosti fenoménu politického islámu. První svou ambici naplňuje publikace velmi dobře a zaslouží si proto místo v knihovně českého studenta islamismu. Pokud si vyložíme snahu o vystihnouti podobností islamismu jako snahu o jeho teoretické uchopení, daří se v tomto ohledu sborníku pouze částečně.

Zdroje:

- Barša, Pavel. 2001. *Západ a islamismus. Sřet civilizací, nebo dialog kultur?* Brno: CDK.
- Mandaville, Peter. 2007. *Global Political Islam*. New York: Routledge.
- Roy, Olivier. 1994. *The Failure of Political Islam*. London/New York: I. B. Tauris.
- Esposito, L. John, ed. 2003. *Oxford Dictionary of Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- Salam, Abdel a de Waal, Alex. 2004. „On the Failure and Persistence of Jihad.“ In: *Islamism and Its Enemies in the Horn of Africa*. Ed. Alex de Waal. Indiana: Indiana University Press, 21–70.
- Stanley, Trevor. 2005. „Understanding the Origins of Wahhabism and Salafism.“ *Terrorism Monitor* 3, č. 14 (http://www.jamestown.org/programs/gta/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=528&tx_ttnews%5BbackPid%5D=180&no_cache=1).

Miroslav Kalous
Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Marek Antoř:

PRINCIPY VOLEB V ČESKÉ REPUBLICE: DOPLNĚNO O SROVNÁNÍ SE STÁTY EVROPSKÉ UNIE

Praha: Linde, 2008. 191 stran.

Právníci a politologové se zpravidla mýjejí: ti první jsou podle druhých odtrženi od reality ulpíváním na textech, o jejichž význam se vzájemně přou, ti druzí jsou podle prvních „dojmologové“ – průměrný právník totiž za politologa považuje politologa „televizního“. Toto míjení je obecně ke škodě věci, v některých případech by to však bylo škodlivé dvojnásob. Platí to především v oblasti volebních studií, jimž ovšem politologové dominují. Právnícké monografie jsou tu totiž výjimkou.

Marek Antoř, odborný asistent na pražské katedře ústavního práva a vzděláním též politolog, koncem loňského roku vydal knihu o principech voleb v České republice, voleb především, ale nejen parlamentních, jež je jeho mírně upravenou disertační prací a navazuje na řádku předchozích článků. Z hlediska úvodního konstatování je potěšitelné, že tato kniha již byla zaznamenána též specializovanými politickými vědci, neboť se objevila např. v referencích nové knihy Romana Chytilka, Jakuba Šeda, Tomáše Lebedy a Dalibora Čalouda „Volební systémy“.

Autor se nevěnuje primárně volebním systémům, průběžně důkladně analyzovaným rovněž na stránkách tohoto časopisu, nýbrž principům volebního práva (v objektivním smyslu) v České republice, mezi něž nicméně zásady volebních systémů (čl. 18 Ústavy) řadí též. Obdobné principy jsou všude základem jinak v detailech odlišných právních úprav překážek výkonu volebního práva, registrace kandidátů, volebních kaucí apod.

Při svém výkladu se *Marek Antoš* přidržuje domácích právních předpisů a judikatury, k nimž přiřazuje především velmi důležité „štrasburské *acquis*“, tzn. Dodatkový protokol k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a na jeho základě se rozvíjející judikaturu. Je-li to účelné, zmiňuje i další mezinárodní dokumenty a zahraniční příklady. Nejde nicméně o souvislou a systematickou komparaci právě se státy Evropské unie, jak by se možná z podtitulu knihy mohlo zdát.

Knihy je rozčleněna do třinácti částí, počítaje v to rovněž úvod a závěr. Z hlediska metodologického je nejpodstatnější část druhá, „*Zdroje principů voleb v České republice*“, v níž jsou vypočítána a komentována příslušná ustanovení mezinárodních lidskoprávních instrumentů i českého ústavního pořádku, k nimž autor doplňuje referenční „Kodex správných postupů ve volebních záležitostech“ Benátské komise, expertní platformy Rady Evropy. Na základě tohoto normativního materiálu vymezuje šest základních principů voleb, relevantních pro Českou republiku: všeobecnost, rovnost a přímost volebního práva, tajné hlasování, zásady poměrného zastoupení a většinového systému a svobodné (skutečné) volby. Princip posledně zmíněný má povahu metaprincipu, je totiž předpokladem uplatnění principů ostatních.

V následujících šesti částech jsou jednotlivé principy podrobně objasňovány a konfrontovány s tuzemskou právní úpravou. Jednou z ambic práce je totiž také doporučit provedení změn, jež by úpravu voleb učinila souladnou s vytčenými principy (viz část dvanáctá).

Všeobecnost volebního práva *Marek Antoš* sleduje do jejich počátků na sklonku 18. a pak zejména v 19. století, během něhož můžeme pozorovat postupné vtahování stále početnějších skupin občanů do politického procesu v důsledku odstraňování nejrůznějších volebních censů (*Dahlova* inkluze). S odkazem na *Jana Filipa* autor všeobecnost

volebního práva definuje jako zákaz bezdůvodného vyloučení občana z práva volit. České právo odůvodněné vyloučení spojuje s občanstvím, věkem a v případě voleb do krajů a obcí i s trvalým pobytem. Od těchto censů je třeba odlišit (dočasné) překážky výkonu volebního práva (zbavení způsobilosti k právním úkonům a u různých typů voleb různé druhy omezení osobní svobody).

Rovnost volebního práva je vztahována k rovnosti počtu hlasů (*versus* vícehlasy), rovnosti váhy hlasu (vztah k velikosti volebních obvodů) a rovnosti příležitostí (neutralita veřejné moci při zajišťování přístupu volebních subjektů do médií, k veřejným financím apod. – zřetel může být brán na míru podpory voličů). Největší pozornost je v tomto kontextu věnována změnám senátních volebních obvodů a senátním volebním kaucím, které autor považuje za nepřipadné finanční omezení volební soutěže (vážnost zájmu nezávislých kandidátů prokazuje již nutnost zajistit podpisy 1 tis. „podporovatelů“).

Pokud jde o přímost volebního práva, všimá si autor zejména tematiky zvláštních kandidátních listin pro 2. skrutinium, jež s sebou nesou riziko „dosazení“ poslanců politickými stranami. U tajnosti volebního aktu je v centru jeho pozornosti ovlivňování svobodné volby jednotlivce jeho okolím při předběžné úpravě volebního lístku.

V části věnované volebním systémům upozorňuje na rozdílnou optiku politické a právní vědy. Projevuje se to mj. v hodnocení „volební“ judikatury Ústavního soudu, který z hlediska některých politologů (zvláště profilovaný je v tomto ohledu *Michal Kubát*) přistoupil arbitrárně k vymezení „poměrnosti“ zdejšího volebního systému. *Marek Antoš* však upozorňuje na to, že Ústava nemluví o poměrném systému, ale o „poměrném zastoupení“, což značí zvýšený důraz na reprezentativnost a proporcionalitu, a to také s přihlédnutím k evidentnímu záměru ústavodárce udržet divergenci volebních systémů pro obě parlamentní komory: i technicky

poměrný systém může neúnosně deformovat poměrné zastoupení. Dále autor podotýká, že stávající volební systém dosti zkresluje názor voličů (viz značné mezistranické rozdíly v počtech hlasů potřebných k získání mandátu v roce 2006), aniž by však svědčil většinovým vládám – posiluje totiž obě velké strany na úkor jejich koaličních partnerů.

Po stručném rozboru důsledků principu svobodných voleb následuje část věnovaná Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách (volby zákonodárního sboru v rozumných intervalech, svobodné volby s tajným hlasováním, svobodné vyjádření názorů lidu atd.) s řadou zajímavých případů.

V další části najdeme tematiku distančního hlasování s uvedením dílčích typů a analýzou tuzemské úpravy hlasování do přenosné volební schránky, na voličský průkaz a na zastupitelských úřadech, jakož i kritickou analýzou dosavadních pokusů o zavedení korespondenčního hlasování.

Předposlední část je věnována soudnímu přezkumu voleb, zejména možnostem využívání poněkud nejasných institutů neplatnosti voleb, neplatnosti hlasování a neplatnosti volby kandidáta.

Vyústění knihy představuje kvalifikované „*Shrnutí návrhů de lege ferenda*“, jež jsou motivovány snahou o důslednější reflexi základních principů voleb, která v některých případech přerůstá až do úsilí o odstranění stávajících ústavně pochybných řešení. Návrhy se týkají vlastně všech dříve rozebíraných tematických okruhů: zrušení volebních kaudí pro Senát, revize senátních volebních obvodů jednou za deset let, automatické přepočítání hlasů v senátních volbách při rozdílu menším než 0,5%, odstranění rozdílu mezi aktivně legitimovanými subjekty

při soudním přezkumu voleb, zavedení korespondenční volby pro osoby pobývající v zahraničí a volebního práva trvale usedlých cizinců atd.

Stručně zde recenzovanou monografii lze dozajista považovat za pečlivou a promyšlenou; nadto je prosta chyb a překlepů, což u nás pohříchu není samozřejmostí. Nejsm si sice úplně jist souřadností základní šestice principů voleb (někdy jsou předmětem atributy hlasovacího aktu, jinde volební matematika, resp. účinky voleb, u voleb svobodných je to charakteristika celého volebního procesu), toho si je však jednak autor sám vědom, jednak to není zvláště podstatné. Tím podstatným je odkaz na nutnost uvědomování si principiálního, systémového rámce volebního zákonodárství, jež je jakýmsi krevním oběhem kostry ústavního systému. Ve srovnání s tím jsou recenzentovy připomínky typu pochybnosti o absenci charakteru německé Spolkové rady jako druhé parlamentní komory kvůli nepřímé volbě jejích členů banalitou (nepřímo volen je francouzský Senát, jenž je parlamentní komorou nepochybně; v případě Spolkové rady je „problémem“ nikoliv volba, ale delegování členů z řad ministrů zemských vlád, kteří jsou vázáni instrukcemi a ve výborech se namnoze nechávají zastupovat úředníky). Vytknout by snad bylo možné jen nedostatečnou aktualizaci některých údajů mezi sepsáním disertační práce a její knižní publikací. To však nemůže nic změnit na faktu užitečnosti této knihy číst a možná se podle ní v praxi i zařadit. Rozhodně je užitečným, přehledným, srozumitelným a o argumenty opřeným komplementem utěšeně se rozrůstající domácí literatury věnované volebním systémům.

Jan Kysela
Kancelář Senátu
a Právnická fakulta Univerzity Karlovy